

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ»

професійний обов'язковий освітній компонент
за освітньо-науковою програмою «Екстремальна та кризова психологія»
підготовки за третім (доктор філософії) рівнем вищої освіти
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»
мова навчання – українська

Рекомендовано кафедрою психології
діяльності в особливих умовах на
2023-2024 навчальний рік.
Протокол від «08» 08.2023 року № 1

Силабус розроблений відповідно до Робочої програми навчальної
дисципліни «Психологія поведінки людини в екстремальних ситуаціях»

2023 рік

Загальна інформація про дисципліну

Анотація дисципліни

Знання отримані під час вивчення навчальної дисципліни «Психологія поведінки людини в екстремальних ситуаціях» застосовуються для узагальнення, критичного осмислення та аналізу поведінки людини в екстремальних ситуаціях, дозволяють приймати рішення на основі логічних аргументів на засадах загальнонаукової методології, сприяють організації наукової діяльності, плануванню та здійсненню фундаментальних та прикладних наукових досліджень в галузі «Екстремальної та кризової психології», формують системний науковий світогляд, уміння креативно мислити, формулювати висновки і розробляти рекомендації з використанням новітніх психологічних технологій у розв'язанні поставлених завдань.

Даний курс передбачає теоретичне і практичне оволодіння знаннями з психологічного аналізу особливостей поведінки людини в екстремальних ситуаціях, методами роботи з особистістю по формуванню оптимальної поведінки в екстремальних ситуаціях, організації психологічної роботи з професійної підготовки, адаптації, діяльності з урахуванням особливості поведінки особистості в екстремальних ситуаціях з метою створення безпечних умов праці та життєдіяльності, сприяє вирішенню наукових завдань, які виникають перед здобувачами вищої освіти в процесі проведення власних наукових та науково-практичних психологічних досліджень.

Відмінною особливістю даної дисципліни є те, що вона на основі психологічного аналізу поведінки людини спрямована на підготовку рятувальників, керівників до дій в екстремальних ситуаціях з метою створення безпечних умов праці та життєдіяльності.

Інформація про науково-педагогічного працівника

Загальна інформація	Кучеренко Сергій Михайлович, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах соціально-психологічного факультету, кандидат психологічних наук, доцент.
Контактна інформація	м. Харків, вул. Чернишевська, 94, кабінет № 434. Робочий номер телефону – 707-34-74.
E-mail	smksmk5858@gmail.com
Наукові інтереси	- науковий аналіз поведінки особистості, груп, організацій; - психологічні особливості організації роботи персоналу в повсякденних, особливих та екстремальних умовах; - психологічний аналіз професійної діяльності.
Професійні здібності	- професійні знання і значний досвід роботи з організації професійної діяльності персоналу,

	груп, організацій; - навички психологічного аналізу професійної діяльності.
Наукова діяльність за освітнім компонентом	1.Кучеренко С.М., Кучеренко Н.С. Організаційні аспекти психологічного забезпечення успішності службово - бойової діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю. <i>Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Вип.1, Т2. 2018. С. 159-165</i> 2.Кучеренко С.М, Назаров О.А., Кучеренко Н.С. Формування психологічної готовності фахівців технічного профілю як фактора ефективної організації професійної діяльності <i>Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Вип.3, Т1. 2018. С. 196-201</i> 3.Кучеренко С.М., Мохонько Д. С.Психологічні особливості організації професійної діяльності спеціалістів ризиконебезпечних професій. <i>«Теорія і практика сучасної психології». Збірник наукових праць №4. 2018.С. 218-222</i> 4.Кучеренко С.М., Назаров О.О., Коваль С.М. Теоретико-практичні аспекти організації психологічної підготовки майбутнього офіцера технічного профіля до діяльності в особливих умовах. <i>«Габітус» науковий журнал з соціології та психології Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. 2020. Вип.18. Т.1 2019.С.86-90.</i> 5.Кучеренко С.М., Черкашин С.Д., Перелигіна Л.А. Застосування технік нейролінгвістичного програмування для підвищення життєстійкості та вольових якостей курсантів. <i>«Честь і закон» науковий журнал Національної академії Національної гвардії України №1(76). 2021. С.125-133.</i>

Час та місце проведення занять з дисципліни

Аудиторні заняття з навчальної дисципліни проводяться згідно затвердженого розкладу. Електронний варіант розкладу розміщується на сайті Університету (<http://rozklad.nuczu.edu.ua/timeTable/group>).

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом семестру щосередини з 14.00 до 15.00 в кабінеті № 434. В разі додаткової потреби здобувача в консультації час погоджується з викладачем.

Мета формування у здобувачів вищої освіти системи психологічних

знань щодо особливостей поведінки особистості в надзвичайних та екстремальних ситуаціях природного, техногенного або соціального характеру, вивчення її основних закономірностей та визначення змістовних характеристик для забезпечення безпечних умов праці, життєдіяльності, ефективності виконання професійних завдань, та збереження психічного здоров'я.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Форма здобуття освіти заочна (дистанційна)
Статус дисципліни	обов'язкова професійна
Рік підготовки	3-й курс
Семестр	6-й
Обсяг дисципліни:	
- в кредитах ЄКТС	3
- кількість модулів	1
- загальна кількість годин	90
Розподіл часу за навчальним планом:	
- лекції (годин)	10
- практичні заняття (годин)	-
- семінарські заняття (годин)	4
- лабораторні заняття (годин)	-
- курсова робота (годин)	-
- інші види занять (годин)	-
- самостійна робота (годин)	76
- індивідуальні завдання (науково-дослідне) (годин)	-
- підсумковий контроль	іспит

Передумови для вивчення дисципліни

Для успішного навчання необхідне опанування навчальними дисциплінами: філософсько-методологічні основи наукових досліджень, теоретико-методологічні проблеми психології діяльності в особливих умовах, проблеми психологічної реабілітації.

Результати навчання та компетентності з дисципліни

Програма навчальної дисципліни

Відповідно до освітньо-наукової програми «Екстремальна та кризова психологія» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити:

- досягнення здобувачами вищої освіти таких результатів навчання:

Програмні результати навчання	ПР
Використовувати сучасні інформаційні джерела національного та міжнародного рівня для оцінки стану вивченості об'єкту	ПР 4
Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності	ПР 7

Аналізувати специфіку виникнення і протікання кризових тенденцій та їх вплив на особистісне і професійне становлення, правильно підбирати, розробляти та застосовувати методи, методики і техніки для діагностики криз особистості, запобігати виникненню кризового стану особистості.	ПР 14
Проводити науковий пошук і систематизацію проблемних ситуацій з обраного наукового напрямку, використовувати вітчизняний та зарубіжний досвід встановлення відповідності психічних особливостей працівників ДСНС, інших ризиконебезпечних професій вимогам екстремальної та кризової психології.	ПР 15
Володіти навичками аналізу та самоаналізу науково-дослідної та науковопедагогічної діяльності, планування, організаторської, координаційної та управлінської діяльності, здійснювати саморозвиток, самоосвіту, самовиховання, самоорганізацію.	ПР 19

- формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

Програмні компетентності (загальні та спеціальні)	ЗК, СК
Здатність до адаптації та дії в новій ситуації	ЗК 10.
Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та практики у галузі екстремальної та кризової психології.	СК 1.
Здатність використовувати та розробляти психологічні способи подолання фахівцями ризиконебезпечних професій негативних психічних станів, що викликані кризовими та екстремальними ситуаціями.	СК 5.
Здатність аналізувати та систематизувати інформацію щодо вивчення психологічних умов та шляхів встановлення відповідності особистісних якостей фахівців ризиконебезпечних професій вимогам діяльності в особливих умовах..	СК 9.

Теми навчальної дисципліни:

Модуль 1.

Тема 1 Психологія поведінки людини в надзвичайних ситуаціях

Тема 2. Особливості поведінки людини яка здійснює діяльність в екстремальних умовах

Тема 3 Методи роботи з особистістю по формуванню оптимальної поведінки в екстремальних ситуаціях

Тема 4 Поведінка натовпу при екстремальних ситуаціях

Тема 5 Особливості реагування людини в надзвичайних ситуаціях

Розподіл дисципліни у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять:

Назви модулів і тем	Заочна (дистанційна) форма навчання					
	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські) заняття	лабораторні заняття (інші види занять)	самостійна робота	модульна контрольна робота,	
6- й семестр						
Модуль 1						
Тема 1.1.	17	2	1		14	
Тема 1.2.	13	2	1		10	
Тема 1.3.	15	1			14	
Тема 1.4.	17	2	1		14	
Тема 1.5	13	2	1		10	
Тема 1.6.	15	1			14	
Разом за модулем 1	90	10	4		76	
Разом	90	10	4		76	

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема Психологічна готовність людей до надзвичайних ситуацій.	1
2	Тема Особливості поведінки фахівців в екстремальних ситуаціях	1
3	Тема Особливості поведінки натовпу в надзвичайних ситуаціях	1
4	Тема Основні типи реагування людини в надзвичайній ситуації	1
	Разом	4

Оцінювання освітніх досягнень здобувачів вищої освіти

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: диференційований залік, реферати, есе, презентації результатів виконаних завдань та досліджень.

Оцінювання рівня освітніх досягнень здобувачів за освітніми компонентами, здійснюється за 100-бальною шкалою, що використовується в НУЦЗ України.

Таблиця відповідності результатів оцінювання знань з навчальної дисципліни за різними шкалами

За 100-бальною шкалою, що використовується в НУЦЗ України	За рейтинговою шкалою (ЄКТС)
90–100	А

80–89	B
65–79	C
55–64	D
50–54	E
35–49	FX
0–34	F

Критерії оцінювання

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль результатів навчання здобувачів освіти проводиться у формі фронтального та індивідуального опитування, виконання письмових завдань, практичних ситуацій, контрольної роботи тощо.

Підсумковий контроль проводиться у формі іспиту.

Розподіл та накопичення балів, які отримують здобувачі, за видами навчальних занять та контрольними заходами з дисципліни

Види навчальних занять	Кількість навчальних занять	Максимальний бал за вид навчального заняття	Сумарна максимальна кількість балів за видами навчальних занять
I. Поточний контроль			
Модуль 1	лекції	5	-
	Семінарські заняття	2	5
Разом за поточний контроль			10
II. Індивідуальні завдання контрольна робота			35
III. Підсумковий контроль (іспит) *			55
Разом за всі види навчальних занять та контрольні заходи			100

* За виконання творчих робіт з навчальної дисципліни (участь в університетських олімпіадах з дисципліни, підготовка наукових статей, участь у конкурсах робіт і олімпіадах, виконання завдань із удосконалення дидактичних матеріалів з дисципліни тощо) здобувачу вищої освіти можуть нараховуватися додаткові, заохочувальні бали. Сума заохочувальних балів немає перевищувати 20.

Навчальні дисципліни і види робіт у семестрі, з яких передбачений підсумковий контроль, оцінюються за 100-бальною шкалою. 100 балів –максимально можлива сума підсумкової оцінки (з урахуванням додаткових заохочувальних балів). (Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті цивільного захисту України, п.7)

Поточний контроль.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на семінарському занятті:

5 балів - за глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в

основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; вміння аналізувати явища, які вивчаються, у їхньому взаємозв'язку і розвитку, чітко і лаконічно; логічно і послідовно відповідати на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;

4 балів - за знання навчального матеріалу; аргументовані відповіді на поставлені запитання, які, однак, містять певні(несуттєві) неточності; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;

3 бали - за посередні знання навчального матеріалу, мало аргументовані відповіді, слабе застосування теоретичних положень під час розв'язання практичних задач;

2 бали - за незнання значної частини навчального матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;

0-1 балів - за незнання значної частини навчального матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння орієнтуватися під час розв'язання практичних задач, незнання основних фундаментальних положень.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, логіка викладання, культура мови, емоційність та переконаність, використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, тощо), аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки.

Критерії оцінювання захисту контрольної роботи:

30 - 35 балів – за глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; вміння аналізувати явища, які вивчаються, у їхньому взаємозв'язку і розвитку, чітко і лаконічно; логічно і послідовно відповідати на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;

21 – 29 балів – за ґрунтовні знання навчального матеріалу; аргументовані відповіді на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язування практичних задач;

15 - 20 балів – за знання навчального матеріалу; аргументовані відповіді на поставлені запитання, які, однак, містять певні(несуттєві) неточності; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;

11 - 14 балів – за посередні знання навчального матеріалу, мало аргументовані відповіді, слабе застосування теоретичних положень під час розв'язання практичних задач;

6 – 10 балів - за слабкі знання навчального матеріалу, неточні або мало аргументовані відповіді, з порушенням послідовності викладання, за слабе застосування теоретичних положень під час розв'язання практичних задач;

3 – 5 балів – за незнання значної частини навчального матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;

0-2 балів – за незнання значної частини навчального матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння орієнтуватися під час

розв'язання практичних задач, незнання основних фундаментальних положень.

Оформлення контрольної роботи

Основні вимоги до роботи

При виконанні та оформленні контрольної роботи треба враховувати загальні вимоги, які пред'являються до роботи:

- здобувач вищої освіти повинен дотримуватися заданих питань, не відступаючи від них і не змінюючи їх;
- заборонено змінювати питання самостійно без звернення до викладача;
- при оформленні роботи потрібно враховувати відповідні норми;
- контрольна виконується на підставі не менше семи джерел, обраних автором;
- робота повинна бути авторською, в ній можуть міститися власні висновки;
- контрольна робота може бути написана від руки або за допомогою технічних засобів;

Оформлена контрольна робота здається в деканат для реєстрації та подальшої передачі на кафедру для рецензування викладачем завчасно, до початку сесії, протягом якої здобувачі вищої освіти будуть складати залік чи іспит з дисципліни.

При виконанні контрольної роботи необхідно дотримуватись наступних вимог:

- контрольна робота яка виконана за допомогою технічних засобів повинна мати текст комп'ютерного набору формату А-4, включаючи рисунки, таблиці та графіки;
- текст оформлюється в редакторі Microsoft Word;
- шрифт Times New Roman, кегль 14, 1,5 інтервал;
- поля зліва 3,0 см., праворуч 1,5 см., зверху і знизу -2,0 см.;
- текст вирівнюється по ширині;
- контрольна завжди нумерується з першого листа, але на титульному аркуші номер не ставлять;
- номер сторінки в роботі завжди виставляється в верхньому правому куті;
- питання роботи оформляються прописними буквами жирним шрифтом, в кінці крапка не передбачена;
- робота роздруковується на принтері на аркушах формату А4;
- текст повинен розташовуватися тільки на одній стороні аркуша;
- контрольна робота яка пишеться від руки повинна бути охайно оформленою, розбірливо написана без скорочення слів (крім загально відомих скорочень);

- в кінці контрольної роботи наводиться список використаної літератури згідно встановлених вимог;
- контрольна робота має бути підписана здобувачем вищої освіти із зазначенням дати її виконання;

У контрольній роботі можуть бути ілюстрації, формули і різні таблиці оформлення яких повинно відповідати державним стандартам. Зокрема, ілюстрації, таблиці повинні бути розташовані або відразу після згадки про них (тобто в самому тексті), або на окремій сторінці, наступній за тією, де це згадка є.

Джерела в списку літератури розташовуються одним з двох способів: в міру того, як посилання на роботи з'являються в тексті; в алфавітному порядку.

Робота має наступну структуру:

- Титульний лист;
- Зміст
- Основний текст контрольної;
- Заключна частина роботи;
- Список використаної літератури та джерел;
- Додатки.

Підсумковий контроль

Критерії оцінювання знань здобувачів на іспиті:

45 - 55 - за глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; вміння аналізувати явища, які вивчаються, у їхньому взаємозв'язку і розвитку, чітко і лаконічно; логічно і послідовно відповідати на поставлені запитання; надання аргументованих прикладів розв'язання практичних задач;

34 - 44 бали - за ґрунтовні знання навчального матеріалу; аргументовані відповіді на поставлені запитання; надання аргументованих прикладів розв'язання практичних задач;

23 - 33 бали - за знання навчального матеріалу; аргументовані відповіді на поставлені запитання, які, однак, містять певні(несуттєві) неточності; надання аргументованих прикладів розв'язання практичних задач;

15 - 22 балів - за посередні знання навчального матеріалу, мало аргументовані відповіді, за слабку аргументацію наданих прикладів розв'язання практичних задач;

10 -14 балів - за слабкі знання навчального матеріалу, неточні або мало аргументовані відповіді, з порушенням послідовності викладання, за слабку аргументацію наданих прикладів розв'язання практичних задач;

3 - 9 бали - за незнання значної частини навчального матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння аргументувати надані приклади розв'язання практичних задач;

0 - 2 балів - за незнання значної частини навчального матеріалу, істотні

помилки у відповідях на запитання, незнання основних фундаментальних положень, невміння надавати аргументовані приклади розв'язання практичних задач.

Підсумковий контроль успішності проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі, проводиться у формі усного іспиту.

Політика викладання навчальної дисципліни

1. Здобувач вищої освіти зобов'язаний сумлінно дотримуватися розкладу занять з навчальної дисципліни, не допускати пропуски та запізнення на заняття (без поважних причин), користуватися мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття тільки з дозволу науково-педагогічного працівника.
2. Здобувач вищої освіти зобов'язаний здійснювати якісну підготовку до семінарських та практичних занять, приймати активну участь в обговоренні навчальних питань, дотримуватись термінів до яких має бути виконано певне завдання.
3. Дотримання політики НУЦЗ України щодо академічної доброчесності здобувачами вищої освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання; посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право та суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації; використання достовірної інформації з офіційних джерел у завданнях.
4. Здобувач вищої освіти має право дізнатися про свою кількість накопичених балів у викладача навчальної дисципліни та вести власний облік цих балів.
5. Викладач буде вдячний, якщо здобувач надасть відгук щодо якості навчання та висловіть свої пропозиції з покращення змісту курсу та форм роботи.

Рекомендовані джерела інформації

1. Освітньо-наукова програма «Екстремальна та кризова психологія» для підготовки за третім (доктор філософії) рівнем вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Харків, 2023. 24 с.
2. Екстремальна психологія: підручник / за заг. ред. проф. О.В.Тімченка. Київ, 2007. 502 с.
3. Кризова психологія: навчальний посібник / за заг. ред. проф. О.В.Тімченка. Харків, 2010. 383 с.
4. Назаров О.О., Оніщенко Н.В., Садковий В.П., Садковий О.В., Склень О.І., Тімченко О.В. Психологічні особливості базових копінг-стратегій

- та особистісних копінг-ресурсів працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України: монографія Харків, 2008. 221 с.
5. Олійников О.А., Оніщенко Н.В., Тімченко О.В., Тітаренко Д.С., Христенко В.Є. Особливості функціонування механізмів психологічного захисту у рятувальників в умовах екзистенціальної загрози: монографія. Харків, 2011. 151 с.
 6. Оніщенко Н. В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти: монографія Харків, 2014. 584 с.
 7. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: підручник / за заг. ред. В.П. Садового. Харків, 2009. 244 с.
 8. Приходько І. І. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності: монографія. Харків, 2013. 745 с.
 9. Приходько, І. І. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. Харків, 2016. 571 с.
 10. Психологічні наслідки перебування рятувальників у зоні проведення антитерористичної операції : монографія /за заг. ред. Н.В. Оніщенко, О.В. Тімченка. Харків, 2019. 176 с
 11. Тімченко, О. В. Синдром посттравматичних стресових порушень: концептуалізація, діагностика, корекція та прогнозування: монографія Харків, 2000. 268 с

Інформаційні ресурси

1. <http://www.psylist.net>
2. <http://psychology-naes-ua.institute>
3. <http://www.nbu.gov.ua>

Розробник:

доцент кафедри

психології діяльності в особливих умовах

кандидат психологічних наук, доцент

Сергій КУЧЕРЕНКО